

*Александар Королија**

Филозофски факултет, Универзитет у Београду

ЈЕДАН, ДВА ИЛИ ВИШЕ ИМПЕРИЈАЛИЗАМА?

Сажетак

У раду се проблематизује разумевање појма империјализма у актуелној конјунктури коју битно одређује „Украјинска криза”. Посебно се критикује позиција неких од водећих левичарских интелектуалаца уз тврдњу да изостављају значење које је империјализам имао у класичној марксистичкој теорији, као и структурне неједнаке односе моћи и неједнак друштвено-економски развој који карактерише савремени светски капиталистички систем. У раду се користи дедуктивни метод. Критиком позиција левичарских интелектуалаца који појам империјализма не користе на довољно јасан начин, нити према значењу које империјализам има у марксистичкој и светско-системској теорији, настоји се започети шира теоријска дебата о томе шта би појам империјализма требало да значи у савременим (гео)политичким околностима. У том контексту се примарно разматра позиција Кине у светском систему, а која је у овом раду представљена као земља полупериферије која није империјалистичка и која нема пројекат нове глобалне хегемоније, већ своју полупериферну позицију користи за јачање сопствене регионалне стратегије. Закључује се да тренутно постоји само један империјализам као фаза у развоју капитализма и једини глобални хегемони пројекат под вођством САД.

Кључне речи: империјализам, капитализам, светски систем, структура, неједнакост, мултинационалне корпорације, хегемонија, центар, периферија, Кина.

* akorolija19@gmail.com

Историјски артикулисати прошлост не значи спознати је „каква је, у ствари, била”. То значи овладати сећањем онако како блесне у тренутку опасности. Историјском материјализму је стало до тога да задржи слику прошлости каква се у тренутку опасности изненада јавља историјском субјекту. Опасност подједнако прети и постојању традиције и њеним примаоцима. За обоје та је опасност истоветна: постати оруђе владајуће класе. (Walter Benjamin Eseji, 81)

УВОД

Након „златних година” седамдесетих година двадесетог века, када је термин империјализма био на свом врхунцу рецепције у академској заједници, већ неколико деценија он тавори на маргинама. Прецизније речено између 1974. и 1990. године коришћење термина империјализам је опало за чак 50% (Xu 2021). Патнаик (*Prabhat Patnaik*) примећује 1990. године да марксистички часописи расправљају о перестројци, дешавањима у Источној Европи или инвазији на Панаму, али без било каквог реферисања на империјализам. Ово констатује са чуђењем и делимично објашњење ове непримерене тишине види у престанку рата у Вијетнаму, али и напомиње да нису ратови они који воде ка империјализму, већ супротно империјализам води према ратовима (Patnaik 1990, 73-76) – што је такође теза која је до данас остала „затурена”. Империјализам је у наведеном периоду постао непопуларан термин, чинило се да је он испунио своју историјску улогу успоном СССР и процесима деколонизације у тзв. Трећем свету, а потом и успоном САД као чувара универзалних вредности демократије и људских права на светском нивоу.

Нови импетус империјализам добија избијањем „Украјинске кризе”. Председник Француске Макрон (*Emmanuel Macron*) и канцелар Немачке Шолц (*Olaf Scholz*) у својим говорима на Генералној скупштини Уједињених нација једногласно осуђују руски империјализам. За Шолца, повратак империјализма није само катастрофа за Европу већ и катастрофа за читав глобални мировни поредак који је антитеза империјализма и неоколонијализма (Scholz 2022). Слична оцена долази и од Макрона који са ужасом уочава повратак доба империјализма и колонија додајући да савремени империјализам није ни европски ни Западни, већ глобални и хибридни који укључује у себе цене енергената, безбедност исхране,

нуклеарну безбедност, приступ информацијама и кретање људи у намери да поткопа свачији суверенитет (Macron 2022).

Сагласни са политиком Француске и Немачке су и многи „левичарски” оријентисани интелектуалци. Није никакво изненађење сагласност словеначког филозофа Славоја Жижека које је конзистентно са подршком агресији НАТО-а на СРЈ и „спашавању беспомоћних Албанаца од српских монструма”¹, као и са тврдњом како НАТО не гађа цивиле, па он нема никакву дилему за или против бомбардовања, већ има проблем са тим што је бомби премало и што долазе прекасно². На примеру Украјине, он изражава бојазан да херојски отпор Украјинаца у борби са руским нео-империјализмом не заврши под јармом Западног неолиберализма, али наглашавајући да је од усисавања у руску империју ипак боље бити Западна економска колонија (Žižek 2022). Видимо да у овој негацији више није разлика између „кафе без млека и кафе без шлага”, већ да је само руска кафа са (нео)империјализмом, док је западна са „неолиберализмом”.

На сличној позицији је и Хабермас (*Jürgen Habermas*) који притом и не помиње „јарам неолиберализма. За Хабермаса је реч о руском варварском кршењу међународног права које је инспирисано Путиновом (Владимир Владимирович) жељом и подршком Руске православне цркве да обнови Руско царство. Хабермас упозорава да се након Украјине може очекивати даље руско ширење на Грузију, Молдавију, балтичке државе и коначно на Балкан. Запрепашћен овим империјалним планом, Хабермас ургира на немачко јавно мњење и посебно на политичаре да напусте пацифизам (Habermas 2022).

Имуним на нови дискурс о руском империјализму се није показао ни Негри (*Antonio Negri*), иако је у свом главном делу „Империји” тврдио да је дошло до радикалног историјског прелома и да стари империјализми више нису делатни, већ да постоји надтериторијална глобална Империја. Сада он пак Русију означава као агресорску државу и показује неразумеваше за „карикатуралну подршку” оних који њено деловање схватају антиимперијалистичким и занемарују реакционарни карактер цивилизације коју брани Путин. Даље он наводи да питање рата које прети да заузме централну позицију у глобализацијским процесима захтева поновно промишљање појма империјализма и додаје да ратови затварају простор за једнакост и слободу. Но, поновно промишљање појма

¹ (videti Žižek 1999a): <https://www.lacan.com/zizek-nato.htm>.

² (videti Žižek 1999b): <http://kunstradio.at/WAR/zizek.html>.

империјализма Негри своди на Путинов покушај да искористи пад хегемоније САД како би редефинисао европску безбедносну архитектуру и издигао Русију на ранг империје. Иза овог покушаја се крије „политички капитализам” и „ауторитарни систем” који је несумњиво непријатељ слободе и једнакости (Lovink 2022).

Оно што је упечатљиво у „критици империјализма” ових аутора јесте изостанак критике империјализма, односно заборав значења који је империјализам имао у теорији од свог настанка. Уз најискренију намеру према непристрасности анализе онога што је речено, може се констатовати да наведени аутори нису ни корак одмакли од онога што се већ налази у говорима водећих западних политичких званичника и медијских наратива – једном речју доминантног Западног дискурса о „Украјинској кризи”.

Према тим премисама империјализам се разуме као однос између држава приликом којег једна одлучује да користи силу како би проширила своју територију и зону утицаја на рачун друге и стекла или ојачала своју позицију империјалистичке силе. Чак и то што је чињенично погрешно на овај начин Русији наметати етикету империјализма није сасвим битно, јер овакво схватање империјализма нема везе са разумевањем које се развијало од краја XIX века до данас у оквиру марксистичке теорије империјализма са којом поменути аутори кокетирају и наводно се идентификују. Стога можемо оправдано посумњати да су они постали оруђе владајуће класе – апологете истинског империјализма.

Како бисмо јасније разликовали схватање империјализма у теорији од представљених исказа левичарских интелектуалаца, у овом раду ћемо користити дедуктивну методу спроведену превасходно на теорији империјализма и светско-системској теорији.

ПОВРАТАК КЛАСИЦИ

На врло површном нивоу од кога се може почети, погледајмо колико је Негријева теза о рату као препреци за једнакост и слободу погрешна, чак и на апстрактном нивоу који не конкретизује довољно које снаге су укључене у рат и са којим циљевима – односно на нивоу који не разматра саму природу конкретног рата.

Добро је познат став Лењина (*Владимир Ильич*) и делова радикалне социјалистичке групације о Првом светском рату, који очигледно треба поновити. Образлажући став о рату који су

бољшевици усвојили на Бернској конференцији 1915. године, Лењин истиче да противљење политици одбране отаџбине у актуелном рату не значи и противљење сваком рату који се води са циљем одбране отаџбине каквих је било у периоду 1789-1871 и који су вођени против националних тлачитеља. Супротно томе, када се позива на одбрану отаџбине док је суштински реч о интересима финансијског капитала и борбама за колоније, као што је то случај у Првом светском рату, онда се бољшевици противе таквом отаџбинском рату (Lenin 1916). Лењин додатно истиче да се однос бољшевика према рату разликује од ставова „буржоаских пацифиста и адвоката мира” и да је основни циљ пролетаријата да рат између империјалистичких влада преокрене у грађански рат и спроведе социјалистичку револуцију (Lenin 1915).

Још радикалнији став заступа Мао (*Mao Tse Tung*) поведен тријумфализмом који је препознао у борби светског пролетаријата. Најпре, он рат види као највишу форму разрешавања противречности између нација, класа, држава и политичких група (Мао 2014, 59), затим разликује праведне ратове који су прогресивни од неправедних који спречавају прогрес и против којих се треба борити „ратом против рата” (60-61). Док вероватно најпознатије мисли о рату пише на следећи начин: „После Првог светског рата појавио се Совјетски Савез са 200 милиона становника. После Другог светског рата појавио се социјалистички табор са 900 милиона становника. Може се са сигурношћу рећи да ако империјалисти изазову Трећи светски рат, онда ће сигурно, као резултат тога, још неколико стотина милиона људи прећи на страну социјализма (68). Мао није случајно тврдио да се власт рађа из пушчане цеви, то је неизоставни део његове револуционарне теорије.

Дакле, поредак идеја је сасвим очигледан, не само да код класика нема говора о схватању рата као препреке за слободу и једнакост, већ марксистичка критика империјалистичких ратова управо у самим ратовима види не само један од начина, већ можда и одлучујући предуслов борбе за слободу и једнакост!

Али недовољно је задржати се на овом нивоу - баналне премисе империјализма које су „левицарски” интелектуалци понудили могуће је распршити на баналан начин - за боље разумевање империјализма потребно је отићи дубље, и логички и историјски.

Кључна одредница империјализма код класичних марксистичких теоретичара империјализма јесте његово схватање као *фазе капитализма*. Дакле, не ради се о схватању империјализма

као односа између држава, или као вођење агресивних ратова који једни/јачи започињу против других/слабијих нити било шта слично што би апстраховало односе сила од капиталистичког система као оквира у којем настају ови специфични империјалистички односи.

Грубо говорећи у друштвеној теорији постоји консензус о две или три фазе империјализма. Прва у распону 1870-1945, друга од краја 1945. до краја постојања СССР и трећа послехладноратовска фаза, с тим што поједини аутори не признају трећу фазу већ виде само прве две (Noonan 2017, 4-5). У току прве фазе настају главна дела која дефинишу и критикују империјализам и која не само да нису анахрона, већ су и супериорна теоријама поменутих „левичарских” аутора. У том периоду још пре Лењина, Роза Луксембург (*Rosa Luxemburg*) ће истаћи да је империјализам последња фаза капитализма који долази до тачке када освајањем више не може придобити не-капиталистичке делове света који су неопходни за акумулацију капитала (Luxemburg 1955). Лењин ће популаризовати ово схватање империјализма као последње фазе капитализма, али не на економистички начин као Луксембургова, већ на политички. Наиме, он ову фазу види као плачкање које финансијски капитал напредних држава врши једноставним „резањем купона” (Lenjin 1973, 15). Но, кључна карактеристика је што је капитализам прерастао у светски систем колонијалног управљања и доминације финансијског капитала у којем „шачица напредних земаља гуши огромну већину Земљине кугле” (13). Кључне карактеристике које он наводи су следеће: 1) концентрација производње и капитала која је створила монополе са одлучујућом улогом у економији; 2) стапање банковног капитала с индустријским и стварање финансијске олигархије; 3) извоз капитала; 4) стварање међународних монополистичких савеза капиталиста који деле свет; 5) завршена је територијална подела Земље од стране најкрупнијих капиталистичких држава (86-7). На овај начин Лењин утемељује теорију која проучава структуру империјализма као фазе у капиталистичком развоју.

СТРУКТУРА ИМПЕРИЈАЛИЗМА

Неједнаки развој као инхерентну карактеристику развоја капиталистичког система даље ће теоријски конкретизовати теоретичари зависности и светског система. Франк (*Andre Gunder Frank*) поставља тезу да капиталистички развој неумитно води

подели на метрополе и сателите (Frank 1969, XI). Земље метрополе свој развој заснивају на експлоатацији вишка вредности који се производи у земљама сателитима, односно на присвајању вишка од стране монополиста (6-7). Ово даље води централизацији капитала у метрополама која додатно подстиче репродукцију односа метропола-сателит (9). За њега ови процеси представљају структурну неопходност капитализма као светског система, те се они изнова репродукују широм целине система – како између различитих земаља тако и унутар једне земље, регионалним разликама (12).

У нешто сложенијој перспективи, Волерстин (*Immanuel Wallerstein*) и Хопкинс (*Terence Hopkins*) ће представити структуру светског система која се састоји од растуће економије која прогресивно постаје све глобалнија и садржи процесе акумулације капитала који су засновани на географским поделама на центар, полупериферију и периферију, али и на више растућих држава, као и на подели између капитала и рада (Hopkins i Wallerstein 1982, 11-2). Веза између економског центра и политичких процеса се огледа у поклапању економског центра са јаким државама и периферије са слабијим државама (13) и на тим односима израстају односи хегемоније и доминације (28-29). Доминацију виде као пуко коришћење силе које је везано најпре, али не и искључиво, за период колонијализма, док хегемонија подразумева односе између држава – односе унутар међудржавног система – где или једна сила има значајну превагу над свим осталима или постоји савез сила релативно сличних снага (51-53). Кључна противречност овако подељеног система почива у томе што светска економија функционише претежно као светска, као једна, али политика функционише на нивоу националних држава, као више, што води сукобима између регија центра и периферије, као и доминантних и доминираних држава (58). Ова противречност је од кључне важности за разумевање савременог империјализма.

На сличном трагу Амин (*Samir Amin*) препознаје структурне услове који воде неједнаком развоју и периферијализацији економије од којих издваја три: 1) Велике разлике између различитих производних сектора, 2) Дезартикулација економије (на пример производња сировина која ће се извести у иностранство уместо да се претвори у готов производ у другом домаћем сектору индустрије), и 3) Доминација система споља путем стране контроле над највећим предузећима, као и над читавим привредним секторима попут рударства, енергетике итд. (Amin 1974, 15-20).

Ове разлике у развоју су типичне за саму структуру империјализма која настаје као инхерентно својство капитализма: „Од својих почетака у средњем вијеку капитализам је увијек био хијерархијски систем с једном или више водећих метропола на врху, потпуно зависних колонија на дну и разноликих облика суперординације и субординације између тога” (Baran i Sweezy 1978, 165).

Међу домаћим ауторима постоје перспективе блиске светско-системској теорији. Миодраг Ранковић истиче „посистемавање” и „структурисање” које центар чини на периферији – пример су тзв. транзиције социјалистичких земаља Источне Европе. Поред економског прелаза на капиталистичке привредне односе, спроводе се и институционалне измене па се чак постављају и протекторати попут БиХ и тзв. независног „Косова”. Коначно, НАТО се шири у ове земље и „посистемавањем” ради на смањењу руског утицаја и омогућава ЕУ неку врсту компензације за изгубљене старе колонијалне територије европских сила (Ranković 2011, 30-32).

Сличног мишљења Ранковићу је и Слободан Антонић који тврди да је после петооктобарског преврата Србија постала у економском и политичком смислу (полу)колонија. Будући да је реч о неформалној империји, Србија нема колонијалног господара већ се „господство заснива на непосредном утицају (Antonić 2022a, 1170). Према мишљењу Љубише Митровића, Србија је после 5. октобра кренула путем колонијалне демократије која функционише у друштву периферног типа са деиндустријализованом економијом и разбијеном социјалном државом (Mitrović 2021, 27).

С обзиром на ове увиде у функционисању неформалне империје у Србији и с обзиром на представљену структуру империјализма сада треба наставити према емпиријском нивоу како би се разумео учинак структуре империјализма на актуелну светску конјунктуру.

СТРУКТУРАЛНЕ НЕЈЕДНАКОСТИ

Ченг (*Cheng Eenfu*) и Лу (*Baolin Lu*), пратећи Лењинову теорију, налазе пет карактеристика неоимперијализма: 1) нови монопол и интернационализација производње и циркулације који су довели до настанка гигантских мултинационалних корпорација, 2) нови монопол финансијског капитала, 3) монопол долара и интелектуалне својине, 4) нови монопол интернационалног савеза олигархије

који укључује једну хегемону силу и неколико великих сила, и 5) глобализација противречности капитализма и интензификација криза које стварају нове монополистичке, предаторске, хегемоне и паразитске транзиционе облике распадајућег капитализма (Eenfu and Baolin 2021).

Посебно ћемо издвојити прву карактеристику с обзиром да осамдесетих година XX века долази до наглог пораста утицаја мултинационалних корпорација које по својој моћи и богатству далеко превазилазе многе државе - укључујући и оне богатије. Од 1980. до 2002. године њихов број је порастао са 15.000 на 82.000, а број прекоморских подружница (*overseas subsidiaries*) са 35.000 на 810.000, те не чуди да око 60% прихода, као и 60% укупног броја запослених у водећих сто мултинационалних корпорација потиче из иностранства. У истом временском периоду, 28.000 највећих мултинационалних корпорација је подигло своје профите са 2 трилиона на 7,2 трилиона долара, односно на 10% укупног светског БДП-а (Eenfu and Baolin 2021).

Но, ове петоцифрене бројеве корпорација је могуће сравнити на троцифрене под условом да се истражују оне најутицајније – сам врх светског предаторског ланца. Наиме горњих 735 корпорација контролише 80% вредности које створе све мултинационалне корпорације. Штавише, централних 137 корпорација чине „супер ентитет” с обзиром да готово да имају контролу над укупним глобалним мрежама мултинационалних корпорација (Vitali et al. 2017, 4).

Управо овај „супер ентитет” треба разумети у контексту структуралних неједнакости империјализма, односно у контексту разлика између центра и периферије. Пораст мултинационалних корпорација се доводи у везу са ниским надницама у земљама периферије. Пораст директних страних инвестиција је 2013. први пут највећим делом (52%) одлазио у тзв. „земље у развоју”. Трговина се такође одвија под овим околностима, односно трговина прати стране инвестиције и тргује са подговорачима као што је тајвански „Фоксон” који у Кини производи „Ајфон” за мултинационалну корпорацију „Епл” где читав процес има смисла само док је амерички трговински партнер земља ниског дохотка (Suwandi, Jonna, and Foster 2019). Ово се може уочити приликом поређења цене јединице рада током последње три деценије када су трошкови рада у растућим земљама периферије (Кина, Индија, Индонезија и Мексико) биле

између 40% и 60% у односу на земље центра (САД, ВБ, Немачка, Јапан). Ово је структурни механизам помоћу којег центар обара висину надница на периферији како би успео да присвоји високе количине економског вишка, односно да експлоатише периферију по што већим стопама (Suwandi, Jonna, and Foster 2019).

У том смислу сасвим је логично да је у периоду 2000-2009 у САД смањен број индустријских радника за 5,5 милиона што је довело до тога да удео индустријских радника у укупној радној снази САД, као и удео индустријске производње у укупном БДП опадне на период средине XIX века (Antonić 2022b, 151). Истовремено са овим процесом пада индустријских радника у САД расте укупан број радника унутар глобалног ланца производње са 296 милиона 1995. на 453 милиона 2013. године, са битним додатком да те године 79% укупне индустријске радне снаге живи на „глобалном Југу” док је тај удео 1950. износио 34%, а 1980. године 53% (Suwandi, Jonna, and Foster 2019).

Размере у којој мултинационалне корпорације са седиштима у земљама центра профитирају на кулчењу радника периферије се може у свом ужасу илустровати на примеру компаније „Најк”, где се једна патика састоји од 52 компоненте произведене у пет земаља. Крајем деведесетих година трошкови производње једне патике у Вијетнаму су износили 1,50 долара, а цена по којој су се продавале у САД је износила 149,50 долара, док је компанија „Пума” почетком двехиљадитих година на сваких сат времена продаје зарађивала 28 сатница кинеских радника који су је производили (Suwandi, Jonna, and Foster 2019). Поменути „Ајфон” се у САД 2010. године продавао за 549 долара, док су трошкови производње у Кини износили десет долара, па је Кина од тог производа остварила величанствених 1,8% вредности (Foster 2015).

Међутим, у контексту неједнакости и доминације центра над периферијом није реч искључиво о разлици у платама и присвајању вишка. Према одређеним прорачунима, помоћу неједнаке размене, односно преко ресурса који су присвојени кроз трговину као „гратис”, односно нису плаћени, у периоду 1990-2015 одлив са периферије износи чак 242 трилиона долара. Овај одлив вредности са Југа је само у 2015. години износио 14,1 трилион долара за сировине, 5,1 трилион за земљу, 3,6 трилиона за енергију и 20,3 трилиона за радну снагу (Nickel et al. 2022). Само из Кине одлив вредности износи 2,4 трилиона долара што чини 22% укупног одлива од земаља Југа према

земљама Севера. Ова чињеница нас води даље према проблематици позиције Кине у светском империјалистичком систему.

ДА ЛИ ЈЕ КИНА ИМПЕРИЈАЛИСТИЧКА ЗЕМЉА?

Престижање Јапана и заузимање друге позиције по висини БДП иза САД 2010. године, довело је до промене државне политике „држања ниског профила” коју је прокламовао Денг (*Deng Xiaoping*) 1990. године и замењена Сијевом (*Xi Jinping*) политиком „стремљења према постигнућу” (Yan 2014, 153-154). Политика „ниског профила” је била усмерена незамерању великим силама, пре свега САД и окарактерисана је умереношћу, опрезношћу, „не истицању заставе” и потраге за експанзијом.

Ова политика је ударила о зид после Олимпијских игара 2008. када је прво на ред од стране Западних сила дошла критика питања безбедности, а потом и поморски спорови са Јапаном, Филипинима и Вијетнамом, као и нова стратегија Обамина администрације за питања Источне Азије (155-156). Ово су неки од преломних тренутака због којих на главну позорницу ступа нова стратегија. Важна новина Сијеве спољне политике је што се у фокусу не налазе искључиво економски интереси, већ спољна политика мора служити националном препороду. У том смислу је као план постављено достизање умерено просперитетног друштва до стогодишњице КП Кине 2021. године и достизање богате и јаке социјалистичке земље до стогодишњице Народне Републике Кине 2049. Као битна разлика ове политике се истиче не само вођење економске политике која не следи првенствено економске интересе, већ економска политика која ће повећати економску међузависност региона, односно економија вођена политичким интересима (166).

Као четири главна принципа политике „стремљења за постигнућем” издвајају се блискост (*qin*), кредибилност (*cheng*), корист (*hui*) и инклузивност (*rong*). Ови принципи указују на то да је Сијева спољна политика пре свега усмерена на регион, односно на регионални развој који треба да буде у интересу свим околним земљама које ће градити блиске односе обостраног поверења (167). Овде до изражаја долази спољна политика која није вођена искључиво економским интересима. Си је у својим говорима више пута истицао да Кина треба да брине о економским интересима земаља које подржавају Кину чак и по цену интереса саме Кине

што је наишло на неразумевање међу дипломатама образованим на моту „бити богат је величанствено” и које не разумеју како моралност може добити приоритет у односу на економске интересе који су доминирали кинеском спољном политиком скоро пуне три деценије (168).

Овај заокрет у Сијевој спољној политици истиче и бивши аустралијски премијер Кевин Рад (*Kevin Rudd*) тврдећи да је Си одбацио Денгову прагматистичку и неидеолошку политику и на њено место поставио марксистички национализам где идеологија више управља политиком него обрнуто (Rudd 2022, 11). Рад упозорава Запад да не потцени Сијево марксистичко-лењинистичко истицање потраге за праведнијим светом и тврдњу да је Кина стекла довољну моћ да промени ток историје (18).

Међутим, политика која није заснована на хегемонији, или позитивно речено, политика која је заснована на противљењу хегемонији, претходи периоду владавине Денга и Сија. Још је Мао 1973. године након сукоба са СССР поновио речи оснивача династије Минг из XIV века: „Копajte дубоко тунеле, свуда складиштите пшеницу, и никада не трагајте за хегемонијом” (Anderson 2017, 88-89). Две године касније у Устав Народне Републике Кине унет је члан по којем ће се Кина одупирати хегемонизму, а који је остао и у последњем Уставу из 2004. године (89). У Преамбули Устава стоје следеће речи: „Кина се конзистентно супротставља империјализму, хегемонизму и колонијализму, ради на оснаживању солидарности са народима свих земаља, подржава потлачене народе и друге земље у развоју у њиховој праведној борби да освоје и очувају независност и развој својих економија, и тежи очувању светског мира и промовише питање људског развоја” (Constitution PRC 2019).

Дакле, Кина се не може теретити за спровођење империјалистичке политике. Но, најчешћи аргумент који се користи за кинески империјализам јесте у домену економије. Наиме, тачно је да је у последње две деценије Кина повећала своје економско присуство у страним земљама. Између 2004. и 2018. године Кина је повећала имовину у иностранству са 929 милијарди долара на 7,32 трилиона долара, док се страна имовина у Кини повећала са 693 милијарде на 5,19 трилиона долара што Кину ставља у позицију суфицита од огромних 2,13 трилиона долара (Li 2021).

Међутим, Ли напомиње да 43% кинеског капитала у иностранству заправо чине девизне резерве, а 26% су директне стране

инвестиције и 7% портфолио инвестиције. Док је страни капитал у Кини распоређен са 51% у директним страним инвестицијама, 21% у портфолио инвестицијама и 26% у осталим инвестицијама. Ово указује да су стране инвестиције у Кини усмерене на експлоатацију јефтине радне снаге, као и јефтиних природних ресурса. Такође, стопа поврата кинеских инвестиција је око 3%, док је та стопа 5-6% за стране инвестиције у Кини. Коначно, када се погледа просторно где се инвестиције налазе, 63% кинеских инвестиција је у Азији и од тога скоро читав износ се налази у Хонг Конгу, Макау и Сингапуру - земљама које су етнички кинеске - док је само 9 милијарди инвестирано у Јапан и Јужну Кореју (Li 2021).

Ово аутора наводи на оцену са којом се слажемо - Кину треба разумети као земљу полупериферије будући да садржи елементе експлоатисања других земаља, али која је и сама експлоатисана – дакле она није земља центра нити империјалистичка. Штавише, треба рећи да ови подаци не дају потпуну слику будући да не разматрају кретање радне снаге, односно колико Кинеза ради у земљама центра (само у САД живи 5,37 милиона Кинеза³), као и то колико капитала се износи из Кине назад у земље центра, а колико стеченог капитала у иностранству се враћа назад у Кину.

Ово су све аргументи који се држе нивоа да империјализам представља однос између две државе. Њих смо овде уважили да бисмо показали да чак и користећи такве исказе Кину није могуће једноставно представити као империјалистичку земљу. Међутим, као што смо рекли, разумевање империјализма у овом раду се тиче пре свега производних односа и фазе читавог капиталистичког система што према самим претпоставкама не може социјалистички режим сврстати у империјалистичке силе. Без да улазимо у политички, војни и културни ниво где ни у једном Кина не пројектује своју моћ на друге земље и не ствара према својој слици своје сателите.

ЗАКЉУЧАК

Заборав термина империјализма, у смислу смањења коришћења термина империјализма и антиимперијализма, неумитно је водио забраву појма империјализма, односно шта империјализам значи унутар теоријског дискурса. То је даље довело до првог галиматијаса

³ <https://www.statista.com/statistics/279530/countries-with-the-largest-number-of-overseas-chinese/>

у говору интелектуалаца и политичара. Овај празан ход у којем се нашао термин империјализма је несумњиво отворио нови фронт на којем ће се убудуће одвијати борбе за његову интерпретацију.

У том контексту не само да се заборавља читава империјалистичка прошлост капитализма који почиње да се развија на Западу, већ се у први план истичу тезе да је империјализам данас искључиво присутан у више облика као кинески, руски, ирански итд. Овим земљама које садрже економски, политички, културни и војни капацитет за аутоцентричан развој и које настоје да повећају своју аутономију унутар светског капиталистичког система, спочитава се тенденција ка територијалној експанзији и вођењу освајачких ратова.

Ова теза испушта из вида да је управо *differentia specifica* савременог империјализма то што територијалне експанзије имају значај другог реда, а да одлучујући утицај има експанзија капитала, односно незауостављиво ширење акумулације капитала које се налази у самој логици капитала од његовог настанка. За разлику од колонијализма који је био заснован на пљачкама, масовним убијањима, наплаћивању колонијалних ренти итсл., даља фаза развоја капитализма је претежно заснована на организованој акумулацији капитала и експлоатацији радне снаге под заставом слободе и једнакости. Ова промена у својству империјализма се јасно огледа у „неоколонијализму” када је постало јасно да САД подржавајући антиколонијалну борбу у земљама Африке, Азије и Јужне Америке проналазе своје интересе, односно у тој борби налазе полугу за слободно ширење сопственог капитала у слободним, новонезависним сувереним државама које се ослобађају од старих европских империјалних сила. По истој матрици се одвијају и тзв. постсоцијалистичке транзиције где капитал продира у социјалистичке земље, а руку под руку га прате политички емисари и оклопна возила.

У овом контексту се води борба за интерпретацију империјализма. Како интерпретирати тежње земаља које желе аутоцентричан развој и политику самоопредељења - што већу аутономију од центра светског капиталистичког система. Обе категорије свој означитељ добијају над-одређењем⁴ које долази од стране глобалних односа снага. Утицајем глобалних сила се

⁴ Над-одређење у Алтисеровом смислу да не постоје једноставне противречности, већ да се ради о структурној узрочности, о већем броју узрока међу којима се издваја доминанта.

конструирате дискурс у којем Запад није империјалистички, али Русија и Кина јесу. Паралелно томе, Косово и Метохија није Србија, али Крим јесте Украјина. Међутим, овде се не ради напросто о лицемерју глобалних сила, већ је реч о томе да су „локални” проблеми надодређени интересима империјалних сила. Према старој изреци да оно што је дозвољено Јупитеру није дозвољено и волу, може се прозрети права политика Империје. Права политика Империје постаје транспарентна тек у разрешавању противречности. У том смислу нема ничег лицемерног у политици Империје, она је заиста конзистентна у разрешавању противречности на Косову и Криму – оба проблема се не разрешавају према међународном праву, већ према политичким интересима.

Дакле, асиметрија између земаља центра и (полу)периферије надодређује противречности које постоје по дубини и ширини читавог светског капиталистичког система. Политичка и економска хегемонија се централизује око „центра центрâ” који чини САД као водећа сила која предводи остале земље центра. Овде се налази „супер ентитет” мултинационалних корпорација⁵, главни мотор⁶ најјачег војног савеза НАТО-а, контрола наднационалних институција попут ММФ-а⁷, Светске Банке, али и Уједињених Нација. Али оно што је важно истаћи јесте да овде није реч тек о једној националној држави, већ о томе да *светски капиталистички систем као главни улог поставља глобалну хегемонију* – глобалну, општу хегемонију која

⁵ На листи 500 највећих светских брендова (мала разлика у односу на *Fortune 500* листу која садржи и државне фирме које нису брендови у ужем значењу) доминирају америчке корпорације са приходом од 49% а на другом месту су кинеске са 19%. Од првих 10, 7 је америчких (*Apple, Amazon, Google, Microsoft, Walmart, Facebook, Verizon*). Детаљније видети овде: <https://brandirectory.com/rankings/global>

⁶ САД имају око 750 војних база на страним територијама у чак 80 различитих нација. За њима следи Велика Британија са 145, док Русија има око 30, а Кина само 5 (видети: <https://www.thesoldiersproject.org/how-many-us-military-bases-are-there-in-the-world/>). Војни буџет САД је за 2023. годину повећан на 1.01 трилион долара (детаљније видети: <https://www.usaspending.gov/agency/department-of-defense?fy=2023>), док је 2021. године Кина за војску издвојила 293 милијарде, а Русија 65.9 милијарди (видети: <https://www.visualcapitalist.com/ranked-top-10-countries-by-military-spending/>).

⁷ САД су највећи улагач у ММФ и због тога имају столицу у извршном одбору, а због удела од 17.43% гласова једине имају моћ да ставе вето на одлуку ММФ за које је потребна супервећина од 70% или 85% гласова (детаљније видети: <https://sgp.fas.org/crs/misc/IF10676.pdf>).

подразумева економску, политичку, идеолошку и војну превласт. Самим тиме, локални ратови и локална територијална ширења не испуњавају овај неопходни услов империјалистичких тежњи.

У складу са до сада наведеним, питање које треба да поставља друштвена наука којој је стало до дубљих истина није то зашто је земља А напала земљу Б, већ зашто капитализам на одређеном ступњу свог развика нужно узима облик империјализма? Даље, на истом трагу, није најпре реч о описивању нових метода које користи савремени империјализам, већ како одређене актуелне друштвене појаве одговарају апстрактној савременој империјалној структури? Ово су нека од главних питања на које треба да одговори савремена теорија империјализма.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Amin, Samin. 1974. *Accumulation on a world scale : a critique of the theory of underdevelopment*. New York: Monthly Review Press.
- Anderson, Perry. 2017. *The H-word. The Peripeteia of Hegemony*. London: Verso.
- Antonić, Slobodan. 2022a. „Kompradori kao deo TNKK: Slučaj Srbije.“ *Socioloski Pregled* 56 (4): 1169-1191. doi: 10.5937/socpreg56-41448.
- Antonić, Slobodan. 2022b. *Dosadna sociologija*. Beograd: Službeni Glasnik.
- Baran, Paul, i Paul Sweezy. 1978. *Monopolni kapital*. Zagreb: Stvarnost.
- Benjamin, Walter. 1974. *Eseji*. Beograd: Nolit.
- Eenfu, Cheng, and Lu Baolin. 2021. “Five Characteristics of Neoimperialism.” *Monthly Review Press*. <https://monthlyreview.org/2021/05/01/five-characteristics-of-neoimperialism/>.
- Foster, John. 2015. “The New Imperialism of Globalized Monopoly-Finance Capital.” *Monthly Review Press*. 67 (3): 1. doi: 10.14452/MR-067-03-2015-07_1.
- Frank, Andre-Gunder. 1969. “Capitalism and Underdevelopment in Latin America.” *Monthly Review Press* 48 (3): 453–455. doi: 10.1215/00182168-48.3.453.
- Habermas, Jürgen. 2022. “War and Indignation. The West’s Red Line Dilemma.” *Reset Dialogues*. 6. May 2022. <https://www.resetdoc.org/story/jurgen-habermas-war-indignation-west-red-line-dilemma/>.
- Hickel, Jason, Christian Dorninger, Hanspeter Wieland, and Intan Suwandi. 2022. “Imperialist appropriation in the world economy: Drain from

- the global South through unequal exchange, 1990–2015.“ *Global Environmental Change* 73. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2022.102467.
- Hopkins, Terrence, and Immanuel Wallerstein. 1982. *World-Systems Analysis*. London: SAGE Publications.
- Lenin, Vladimir. 1915. “The Principles of Socialism and the War of 1914–1915.“ *Marxist.org*. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/s-w/ch01.htm>.
- Lenin, Vladimir. 1916. “A Caricature of Marxism and Imperialist Economism.“ *Marxist.org*. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/carimarx/1.htm>.
- Lenjin, Vladimir. 1973. *Imperijalizam kao najviši stadijum kapitalizma. Država i revolucija*. Zagreb: Naprijed.
- Li, Minqi. 2021. “China: Imperialism or Semi-Periphery?“ *Monthly Review Press*. 1. July 2021. <https://monthlyreview.org/2021/07/01/china-imperialism-or-semi-periphery/>.
- Lovink, Geert. 2022. “Sandro Mezzadra & Toni Negri: Join the Global Fight against the Regime of War.“ *Institute of Network Culture*. 9. August 2022. <https://networkcultures.org/tactical-media-room/2022/08/09/sandro-mezzadra-toni-negri-join-the-global-fight-against-the-regime-of-war/>.
- Luxemburg, Rosa. 1955. *Akumulacija kapitala. Prilog ekonomskom objašnjenju imperijalizma*. Beograd: Kultura.
- Macron, Emmanuel. 2022. “Speech by the President of the French Republic at the United Nations General Assembly.“ *Elysee*. 20. September 2022. <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2022/09/20/speech-by-the-president-of-the-french-republic-at-the-uunited-nations-general-assembly>.
- Mao, Cedung. 2014. *Mala crvena knjižica*. Beograd: Prosveta.
- Mitrović, Ljubiša. 2021. „Između liberalno-demokratske revolucije i neokonzervativne restauracije sociološke i geopolitičke marginalije o 5. oktobru.“ *Nacionalni interes* 40 (1): 23-43. doi: 10.22182/ni.4012021.1.
- Noonan, Murray. 2017. *Marxist Theories of Imperialism, A History*. London: I.B. Tauris.
- Patnaik, Prashad. 1990. “Whatever Has Happened to Imperialism?“ *Social Scientist* 18 (6/7): 73-76. doi: 10.2307/3517480.
- Ranković, Miodrag. 2011. *Novi imperijalizam*, Beograd, 2011.

- Rudd, Kevin. 2022. "The World according to Xi Jinping." *Foreign Affairs*. November/December 2022. <https://www.foreignaffairs.com/china/world-according-xi-jinping-china-ideologue-kevin-rudd>.
- Scholz, Olaf. 2022. "Speech by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany, at the 77th general debate of the United Nations General Assembly." *Permanent Mission of Germany to the United Nations*. 20. September 2022. <https://new-york-un.diplo.de/un-en/news-corner/-/2553516>.
- Suwandi, Intan, Jamil Jonna, and John Foster. 2019. "Global Commodity Chains and the New Imperialism." *Monthly Review Press*. 1. March 2019. <https://monthlyreview.org/2019/03/01/global-commodity-chains-and-the-new-imperialism/>.
- Vitali Stefania, James Glattfelder, and Stefano Battiston. 2011. "The Network of Global Corporate Control." *Plos One*. 6 (10). doi: 10.1371/journal.pone.0025995.
- Xinhuanet View font*. 2018. "Constitution of the People's Republic of China,." 22. March 2018. http://www.npc.gov.cn/npc/c191/c505/201905/t20190521_263492.html.
- Xu, Zhun. 2021. "The Ideology of Late Imperialism." *Monthly Review*. <https://monthlyreview.org/2021/03/01/the-ideology-of-late-imperialism/>.
- Yan, Xuetong. 2014. "From Keeping a Low Profile to Striving for Achievement." *The Chinese Journal of International Politics*, 7 (2): 153–184. <https://doi.org/10.1093/cjip/pou027>.
- Žižek, Slavoj. 1999a. "NATO, the Left Hand of God." *Lacan*. <https://www.lacan.com/zizek-nato.htm>.
- Žižek, Slavoj. 1999b. "Against the Double Blackmail." *Kunst radio*. <https://kunstradio.at/WAR/zizek.html>.
- Žižek, Slavoj. 2022. "Ukraine's Tale of Two Colonizations." *Project Syndicate*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/ukraine-russian-occupation-or-western-neoliberal-colonization-by-slavoj-zizek-2022-08?barrier=accesspaylog.s>.

*Aleksandar Korolija**

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

ONE, TWO OR MORE IMPERIALISM

Resume

The paper problematizes the understanding of the concept of imperialism in the current conjuncture, which is significantly determined by the Ukrainian crisis. In particular, the position of some of the leading left-wing intellectuals is criticized, with the claim that they omit the meaning that imperialism had in classical Marxist theory, as well as structural unequal power relations and unequal socio-economic development that characterizes the modern world capitalist system. The paper uses the deductive method. By criticizing the positions of left-wing intellectuals who do not use the notion imperialism in a sufficiently clear way, nor according to the meaning that imperialism has in Marxist and world-system theory, an attempt is made to start a wider theoretical debate about what the notion imperialism should mean in contemporary (geo)political circumstances. In this context, the position of China in the world system is primarily discussed, which is presented in this paper as a semi-peripheral country that is not imperialistic and does not have a project of a new global hegemony, but uses its semi-peripheral position to strengthen its own regional strategy. It is concluded that there is currently only one imperialism as a stage in the development of capitalism and the only global hegemonic project under the leadership of the USA.⁹

Keywords: imperialism, capitalism, world-system, structure, inequality, multinational corporations, hegemony, center, periphery, China.

* akorolija19@gmail.com

* Овај рад је примљен 10. јуна 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. септембра 2023. године.